Markku Jokisipilä
apulaisprofessori, johtaja
Eduskuntatutkimuksen keskus
Turun yliopisto

Asia: HE 118/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi puoluelain 3 §:n muuttamisesta

Asiantuntijalausunto

Kiitän perustuslakivaliokuntaa kutsusta kuultavaksi ja mahdollisuudesta esittää asiantuntijalausuntoni hallituksen esityksestä eduskunnalle HE 118/2020 laiksi puoluelain 3 §:n muuttamisesta.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan puoluelakia muutettavaksi niin, että hakemuksen puolueen rekisteröimiseksi voisi tehdä myös oikeusministeriön verkkopalvelussa. Samalla tehtäisiin mahdolliseksi puolueen rekisteröimiseen vaadittavien kannatusilmoitusten eli ns. kannattajakorttien kerääminen sähköisesti. Pidän hallituksen esitystä erittäin kannatettavana erityisesti kansalaisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden tukemisen ja helpottamisen näkökulmasta. Lisäksi katson sen olevan yhteiskuntamme yleisen digitalisaatiokehityksen huomioiden tervetullut ja looginen askel teknologian suomien mahdollisuuksien hyödyntämiseksi.

Puolueen rekisteröimishakemuksen tekemisen mahdollistaminen ministeriön verkkopalvelussa ja erityisesti rekisteröimiseen vaadittavien kannatusilmoitusten sähköisen keräämisen salliminen olisivat selkeitä edistysaskeleita sekä demokratian että digitalisaation yhteiskunnallisen hyödyntämisen näkökulmista. Perustuslakimme säätää, että kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (PL 2 §, 2 mom.), ja että julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon (PL 14 §, 4 mom.).

Olennainen asiaa arvioitaessa on myös perustuslakimme vaatimus ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä (PL 6 §, 1 ja 2 mom.). Mahdollisuus kannatusilmoitusten sähköiseen keräämiseen auttaisi torjumaan esimerkiksi terveydentilaan tai asuinpaikkaan liittyviä osallistumiseroja kansalaisten mahdollisuuksissa ilmaista kannatustaan rekisteröitymään pyrkiville poliittisille liikkeille tai kerätä itse näitä kannatusilmoituksia. Kaiken kaikkiaan hallituksen esittämä lakimuutos edistäisi merkittävällä tavalla perustuslakimme sisältämien kansalaisten osallistamisen ja yhteiskunnallisen aktivoimisen kannalta keskeisen tärkeiden tavoitteiden toteutumista.

Tällä hetkellä puoluerekisterissä on yhteensä 18 puoluetta, joista yhdeksän on saanut edustajiaan läpi myös eduskuntaan. Kansalaisten into perustaa puolueita on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut. Vuosien 2009-2019 välisenä aikana puoluerekisteröintejä tapahtui 14 kappaletta eli keskimäärin 1,40 kertaa vuodessa. Sitä ennen puoluelain voimassaolon neljän vuosikymmenen aikana (1969-2008) rekisteröintejä tapahtui 38 eli keskimäärin 0,97 kertaa vuodessa. Huomionarvoista on, että vuosina 2016-2019 puoluerekisteriin merkittiin peräti 10 puoluetta, joista kahdeksan ensimmäistä kertaa. Niistä kaikilla oli ehdokkaita vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Kansalaisten kiinnostus puolueiden perustamiseen on siten lisääntynyt erityisen voimakkaasti aivan viime vuosina.

Elämäntapamme ja yhteiskuntamme on yhä suuremmassa määrin digitalisoitunut, mikä on myös merkinnyt yhteiskunnan palvelujen ja viranomaisten toiminnan siirtymistä verkkoon. Yhä useampi elämämme osa-alue on jo vuosikausia sitten siirtynyt ainakin osittain ja yhä useammin kokonaan verkkoon laskujen maksamisesta rikosilmoitusten laadintaan ja ostosten tekemisestä koulupoissaolojen selvittämiseen. Vuosi 2020 on koronaviruksen seurauksena kiihdyttänyt tätä kehitystä entisestään. Olemme siirtyneet nk. hybridimaailmaan, jossa esimerkiksi erilaisia tapahtumia on fyysisen maailman ohella tai sen sijaan alettu järjestää virtuaalisesti verkossa.

Nyky-yhteiskuntamme digitalisaation asteen ja koko elämäntapamme sähköistymisen huomioiden vaatimus 5000 paperisen ja omakätisellä allekirjoituksella varustetun kannattajakortin keräämisestä on työläytensä ja hitautensa vuoksi vanhanaikainen. Koska informaatioteknologinen kehitys suo meille mahdollisuuden edistää kansalaisten yhteiskunnallista aktiivisuutta tekemällä puolueiden rekisteröimisestä helpompaa ja nopeampaa, on tervetullutta, että hallitus on esittämässä asiaan muutosta.

Virustilanteen edelleen jatkuessa lienee odotettavissa, että elämän eri osa-alueiden digitalisaatio ja hybridisoituminen tulevat jatkossa edelleen voimistumaan ja muuttumaan aivan lähitulevaisuudessa entistä normaalimmiksi ja yleisemmiksi asioiden tekemisen tavoiksi. Tämän informaatioteknologisen toimintaympäristön muutoksen huomioiden on pidettävä jopa merkittävänä puutteena ja jonkinlaisena menneiden aikojen jäänteenä sitä, ettei lainsäädäntömme mahdollista puolueen rekisteröitymisprosessissa digitaalisten apuvälineiden hyödyntämistä. Näiltä osin hallituksen esitys siis vastaa myös merkittävään yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen tilaukseen.

Hallituksen esitys on sopusoinnussa myös sen tosiasian kanssa, että verkosta on tullut yhä merkittävämpi poliittisen organisoitumisen ja poliittisen viestinnän sekä ylipäätään yhteiskunnallisen aktiivisuuden alusta. Uusien puolueiden aiempaa runsaampaa ilmaantumista selittää osaltaan se, että yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneiden samanmielisten kansalaisten on verkon avulla huomattavasti aiempaa helpompaa löytää toisensa ja käynnistää muodollisen organisoitumisen vaatimat toimet. Verkolla ja sosiaalisella medialla on huomattavaa demokraattista ja kansalaisia yhteiskunnallisesti aktivoivaa potentiaalia, jonka realisoitumisen kannalta puolueiden sähköisen rekisteröitymisprosessin salliminen olisi merkittävä parannusaskel.

Suomalainen puoluejärjestelmä on ollut kansainvälisessä vertailussa historiallisesti varsin vakaa ja uusien poliittisten liikkeiden läpimurtautuminen varsinkin valtakunnanpolitiikan tasolle on ollut varsin vaikeaa. Viimeisen 10 vuoden aikana puoluekannatusrakenteessamme on kuitenkin tapahtunut historiallisia muutoksia, kun ns. perinteisen kolmen suuren puolueen (SDP, keskusta, kokoomus) yhteenlaskettu kannatusosuus eduskuntavaaleissa on pudonnut 65-67 prosentin tasolta alle 50 prosenttiin (48,5 % vuoden 2019 vaaleissa). Samalla olemme jo vuosikymmenten ajan olleet huolissamme alhaisesta äänestysaktiivisuudesta, jossa jäämme eri syistä selkeästi jälkeen muista pohjoismaista.

Myös nämä vaaliosallistumiseen liittyvät asiat huomioiden on tärkeää pitää huoli siitä, etteivät erilaiset rakenteelliset tekijät ja lainsäädännölliset jäykkyydet muodosta esteitä kansalaistemme poliittisen osallistumisen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden tielle. Perustuslakimme asettamien kansanvallan edistämistä koskevien velvoitteiden näkökulmasta on perusteltua lainsäädäntötoimin pyrkiä tukemaan myös sitä, että erilaisten poliittisten vaihtoehtojen tarjoaminen kansalaisille on mahdollista ilman kohtuutonta byrokraattista ja hallinnollista kuormaa. Tähän nykyteknologia antaa mahdollisuuden. Toteutuessaan hallituksen esitys palvelisi siten myös kansainvaltaisen järjestelmämme legitimiteettiä ja ihmisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden kanavoitumista totuttuihin demokraattisiin väyliin. Se, että kansalaisten valittavana on mahdollisimman laaja kirjo erilaisia keskenään kilpailevia poliittisia vaihtoehtoja, on koko kansanvaltaisen järjestelmän etu.

Hallituksen esitystä pohdittaessa on tietysti huolellisesti pohdittava myös asiaan liittyviä tietoteknologisia ulottuvuuksia kuten tietoturvaa, tunnistautumismekanismien aukottomuutta, epäasiallisten tai laittomien vaikutuspyrkimysten sekä kaikenlaisen kansanvaltaisen järjestelmän normaalia toimintaa häiritsemään pyrkivien aktiviteettien torjumista. Katson näiden kysymysten liittyvän kuitenkin liittyvän pääosin rekisteröitymisen teknisen toteutuksen tapoihin, ei hallituksen esityksen perustuslainmukaisuuden arviointiin.

Turussa 13.10.2020

Markku Jokisipilä